

EDEBİYAT, COĞRAFYA VE UZAM: HARDY’NİN YUVAYA DÖNÜŞ ADLI ROMANI*

M. Ayça VURMAY**

Özet

Bu çalışmada edebiyat, coğrafya ve uzam arasındaki ilişkiler irdelenmektedir. Örnek olarak, On Dokuzuncu Yüzyıl İngiliz yazarı Thomas Hardy’nin Yuvaya Dönüş (The Return of The Native) adlı romanı çözümlenmektedir. Hardy’nin ‘yarı-kurmaca, yarı gerçek’ Wessex coğrafyası bu ilişkiyi detaylarıyla ortaya koymak açısından önemlidir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini, özellikle “uzamın üretilmesi” konusu ile ilgili coğrafya ve uzam kuramları, Gaston Bachelard, Michel de Certeau, Henri Lefebvre ve Doreen Massey gibi kuramcıların konu ile ilgili görüşleri oluşturmaktadır. Yuvaya Dönüş’de bir yandan coğrafyanın ve uzamın insan yaşamı üzerindeki etkisi incelenirken, aynı zamanda uzamın bireyler tarafından farklı biçimlerde üretilmesi, algılanması ve kader ile uzam arasındaki ilişki irdelenmektedir. İncelemenin temel taşlarını, roman türüne ve bu romana özgü coğrafi unsurlar, ayrıca coğrafya olgusunun doğal olarak içerdiği öyküsel unsurlar oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Thomas Hardy, Coğrafya, Determinizm, Metinsellik, On Dokuzuncu Yüzyıl, Trajedi, Uzam, Yuva.

Abstract

Literature, Geography and Space: Hardy’s The Return of the Native

Taking the Nineteenth Century English novelist Thomas Hardy’s The Return of the Native as an example, this study explores the contingent relations between

---

* *The Return of the Native* adlı roman Evin Noyan tarafından *Yuvaya Dönüş* olarak çevrilmiştir. Bu çalışma Edebiyat ve Bilim-I Uluslararası Sempozyumu (Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, 4-6 Mayıs 2009)’nda sunulan “Edebiyat ve Coğrafya Arasındaki Etkileşim: Thomas Hardy’nin *The Return of the Native* (Yuvaya Dönüş)’inde Wessex” başlıklı bildirisinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş biçimidir.

** Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. vurmay@humanity.ankara.edu.tr

literature, geography and space. Hardy's 'half-fictional, half-real' Wessex geography is crucial to discuss this relation. Theories on geography and space, mainly the "production of space", and the views of theorists such as Gaston Bachelard, Michel de Certeau, Henri Lefebvre and Doreen Massey form the theoretical frame of this study. The Return of The Native is studied with a view to understand the effect of geography and space on human life on the one hand, the production and reception of space by each individual in different ways and the relation between fate and geography on the other. Geographic and spatial elements peculiar to this novel and to the novel genre, and the narrative elements that the phenomenon of geography naturally involves form the foundation of this analysis.

Keywords: Thomas Hardy, Geography, Determinism, Textuality, Nineteenth Century, Tragedy, Space, Home.

Coğrafya ve edebiyat, sürekli olarak etkileşim ve karşılıklı üretim içindedir. İnsan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan coğrafya, edebiyat eserlerine mekân ve içerik oluşturmakta; öte yandan edebi eserler, kurgulandıkları dünyanın coğrafyasına hayat vermekte, onu biçimlendirmektedir. Shakespeare'in Verona ve Venedik'e; Joyce'un Dublin'e; Dickens'ın Londra'ya; Hardy'nin Güney İngiltere'ye edebiyat yoluyla yaptıkları katkılar, edebiyat ve coğrafya ilişkisinin en çarpıcı örneklerinden sayılabilir. Kent, kır, kıta, köy, manzara, ülke, yer, yol, yolculuk, yöre, yuva gibi coğrafi kavramlar birçok edebi eserin içeriğini oluşturmaktadır. Malcolm Bradbury *The Atlas of Literature* (Edebiyat Atlası) adlı kitabında edebiyat ve coğrafya arasındaki ilişki için "edebiyatın kendisi bir atlas, evrenin hayali bir haritasıdır" der:

Şiirimiz, romanımız, tiyatromuzun ta kendisi dünyanın bir haritasını çizmektedir: geniş bir yelpazede, bazı kısımları aydınlık, bazıları karanlık, hep uzam ve zamanda değişen. Yazdıklarımızın büyük bir bölümü bir yerdeki köklerinin öyküsüdür: bir manzara, bölge, köy, kent, ulus ya da kıta. Daha çoğu seyahatler odesasıdır: macera, keşif, arayış, hac, yeni dünyalara yolculuklar. Dahası, mekânların kendisi onlar hakkında yazılanlarla değişir ve anlamlarını ve mitsel özelliklerini kısmen edebiyattan alırlar (Bradbury, 1996:8)¹.

Coğrafya "uzam", "mekân", "doğa" ve "çevre" kavramlarıyla ilgilidir. Mekân ve uzam kavramları arasında bir ayırım yapıldığında mekânın durağan, uzamın ise devinimli olduğu söylenebilir. Michel de Certeau'nun

¹ Bu makalede kullanılan İngilizce metinlerden yapılan alıntılar Türkçe'ye makale yazarı tarafından çevrilmiştir.

deyişle “uzam yaşanmış mekândır” (De Certeau, 1988:117). Diğer bir deyişle, uzam yaşantı ile anlamlanır, üretilir. Özellikle 1970’lerden itibaren coğrafyanın insan yaşamına şekil vermekten ve sahne olmaktan öte insan tarafından üretildiği ve anlamlandırıldığı görüşü, diğer bir deyişle ilişkisel bir coğrafya bakışı hâkimdir. Bu görüşe göre coğrafya ve uzam hem üretilen hem de üretendir (Hubbard, Kitchin ve Valentine, 2004). Coğrafyanın ve uzamın üretildiği görüşü Henri Lefebvre, Doreen Massey ve Gaston Bachelard gibi kuramcılar tarafından savunulmaktadır. Henri Lefebvre’in *La Production de l’espace (The Production of Space / Uzamın Üretilmesi)* başlıklı yapıtında ileri sürdüğü üzere “(toplumsal) uzam (toplumsal) bir üründür” (Lefebvre, 2001:26). Doreen Massey *For Space (Uzam İçin)* adlı kitabında uzamın “karşılıklı ilişkilerin bir ürünü” olduğu tezini savunur (Massey, 2005:10). Massey, ayrıca uzamın bir süreç olduğunu ve karşılıklı bağlantı ve ilişkiler üzerine kurulu olması nedeniyle açık ve sonlanamaz olduğunu düşünür (Massey, 2005:11). Gaston Bachelard *La Poétique de l’espace (The Poetics of Space / Uzamın Poetikası)* adlı kitabında “yuva” kavramını “hayat veren” (Bachelard, 1964:93), “dayanıklılık” veren (Bachelard, 1964:32), “kozmetik güven duygusu uyandıran” (Bachelard, 1964:103), “mahrem varlığın topografyası” (Bachelard, 1964:xxxii) olarak tanımlar. Bachelard, doğduğumuz evin ya da yuvanın varlığımız olduğunu söyler. Yuva çocukluk dönemi ile yakından bağlantılıdır. Yuva, varlığın ve benliğin vücudu, kabuğudur (Bachelard, 1964:14-15). Bachelard’ın belirttiği gibi yuva hep bir geri dönüşü gerektirir ve yuvaya dönüş “kaybedilmiş mahremiyete dönüş”tür (Bachelard, 1964:100).

Coğrafya ve edebiyatın ortak yanı insan ile olan ilişkileridir. Coğrafya ve insan arasındaki ilişki, coğrafya ve edebiyat ilişkisinde olduğu gibi karşılıklı bir üretime dayanır ve bu şekilde edebi eserlere yansır. Coğrafya, şüphesiz insan yaşamını belirlemektedir, ancak insanlar da onu şekillendirmekte ve anlamlandırmaktadır. Bir başka deyişle, insanda coğrafya, coğrafyada da insan dokunuşunu görmek mümkündür. Coğrafyanın insan yaşamı ile iç içe oluşu insan zihninin felsefi olarak da coğrafyaya olan gereksiniminde görülür. Duygu ve düşüncelerimizi tasavvur eder, hayal ya da rüyalarımızı hep bir coğrafyada görürüz. Coğrafya bir sahne, çerçeve işlevi görür. Bilincimiz coğrafyaya akar, onunla ifade bulur. Edebiyat da insanı çeşitli yönleriyle gösterirken fiziksel, toplumsal ya da duygusal coğrafyadan yararlanır. De Certeau, edebiyatın ve anlatının uzamsal yanını ve coğrafya ile edebiyatın iç içe oluşunu şu sözlerle dile getirir: “Her öykü bir seyahat öyküsüdür- uzamsal bir uygulamadır” (De Certeau, 1988:115). De Certeau’ya göre uzam öyküselken, anlatı da uzamsaldır.

Metinsellik ve öyküsellik coğrafya ve edebiyatın ortak bir özelliği olduğu söylenebilir. Öyle ki “coğrafya” sözcüğü, “yeryüzü” anlamındaki “geo” ve “yazma” ya da “betimleme” anlamındaki “graphia” ya da “graphie” sözcüklerinin birleşiminden oluşup, “yeryüzü betimlemesi” anlamına gelmektedir. Coğrafya sözcüğünün kökeninde yazma fiilini bulundurması ve öyküsel yanı edebiyatla ortak bir yönüdür. (Skeat, 1963:238) Coğrafya, insan yaşamını, kaderini yazar ve sahnelerken, edebi eserler de insan ve coğrafyayı kaleme almaktadır. Diğer bir deyişle, insanın öyküsü coğrafya ve edebiyatta kurgulanmaktadır. Michie ve Thomas’ın da *Nineteenth-Century Geographies: The Transformation of Space From the Victorian Age to the American Century* adlı kitapta belirttiği gibi, modern bir bilim olarak coğrafyanın ve coğrafyacı figürünün modernleşme ile birlikte on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Teknoloji, ulaşım ve iletişim alanlarında gelişmeler, dünyanın jeopolitik durumunda değişimler, sömürgesel genişleme ve coğrafi bilgi ve keşiflerdeki ilerlemeler sonucunda coğrafya ve uzam kavramlarının tanımının değiştiği ve kapsamının ve işlevlerinin geliştiği ifade edilmektedir. Coğrafya on sekizinci yüzyılda fiziksel betimleme ve konumlandırma ile ilgili iken, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren toplumsal, eleştirel ve felsefi bir kimliğe de bürünmüştür. Bir başka deyişle coğrafya, coğrafi keşfin ötesinde kuramsal ve açıklayıcı olmuştur (Michie ve Thomas, 2003:10). Böylelikle on dokuzuncu yüzyıl, günümüz coğrafya kuramlarına bir geçiş dönemi olarak görülebilir. İngiltere’de on dokuzuncu yüzyıl boyunca coğrafyanın biyoloji, etnoğrafya, antropoloji, politika, uzam bilim, estetik ve edebiyat eleştirisi gibi farklı bilim dalları ile etkileşime girerek kapsamının ve işlevinin genişlediği bilinmektedir. Michie ve Thomas 1830’da Londra’da kurulan The Royal Geographical Society’nin coğrafya kavramının gelişiminde önemli bir rol oynadığını düşünmektedir. Bir sonraki yıl Darwin’in Beagle seyahati de coğrafyanın gelişiminde etkili olacaktır. Michie ve Thomas on dokuzuncu yüzyılda yeni uzam türlerinin ortaya çıkması ile birlikte uzamın sınıflandırılıp ayrıştırıldığını ve uzamla ilişkisi ya da “uzlaşma”sı süresince on dokuzuncu yüzyıl insanının da değiştiğini düşünmektedirler (Michie ve Thomas, 2003:17). Bir başka deyişle coğrafya toplumu, toplum da coğrafyayı üretmektedir.

Özellikle on dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatı, edebiyat ve coğrafya arasındaki etkileşim açısından önemlidir. Doğalcılık (Naturalizm) akımı dönemin coğrafi çalışmalarının yanı sıra edebi eserlerinde etkisini göstermiştir. Bu felsefe Hardy’nin eserlerinde coğrafyanın temsilinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İngiliz edebiyatı on dokuzuncu yüzyıla geçişle birlikte bireysellik, geçmiş ve yöreselliğe yönelmiştir. “Yöre edebiyatı” hem bölgenin fiziksel özellikleri hem de o yöreye dair yaşam biçimleri üzerine bilgi vererek coğrafyacılar için kaynak oluşturmaktadır. Bu

dönemin İngiliz edebiyatının başlıca yazarlarından olan Thomas Hardy coğrafya ve edebiyat ilişkisini ve etkileşimini bilinçli olarak, adeta bir parmak izi gibi eserlerinde kullanmaktadır. “Hardy'nin Wessex'i” olarak da bilinen, yazarın *Far From the Madding Crowd* (*Çılgın Kalabalıktan Uzak*) adlı romanına 1895-1902 tarihlerinde yazdığı “Önsöz”de “yarı kurmaca yarı gerçek” (Hardy, 1994:vi) olarak tanımladığı coğrafya bu bağlamda önemli bir katkıdır. Wessex, tarihte altıncı ve on birinci yüzyıllar arasında Anglo Saxon Krallığı'nın bulunduğu güney İngiltere'nin merkezinde bir coğrafi bölge olup Norman istilası sonucunda tarihten silinmiştir. Artık haritada mevcut olmayan bu bölge, Hardy'in kalemiyle yeniden hayat bulmuştur. Başlangıçta tek bir coğrafya olması açısından romanlarında birlik sağlamak ve romana gerçeklik katmak amacıyla, ayrıca okurun ilgisini çekeceği düşüncesiyle yazarın kullandığı coğrafya, zamanla “Hardy'nin Wessex'i” olmuştur (Hawkins, 2000).

Hardy, eserlerinde Wessex coğrafyasını kurgularken büyük bir ölçüde gerçek coğrafyayı kullanmıştır; ancak bunun okurun ilgisini çekmek ve romanlarına gerçekçilik katmak için olduğunu ve ayrıca yanıltıcı olduğunu da söyler. Her ne kadar okur gerçek Wessex'i görmek istese de eserlerin gerçek coğrafyası kurmaca olanıdır. Ayrıca yazarın kimi yerde gerçek, kimi yerde kurmaca coğrafyayı kullanması gerçek ile kurmaca olanı ayırt etmeyi güçleştirmektedir. Hatta Hardy bu konuda, *The Woodlanders* (*Ağaç İşçileri*) romanının geçtiği yer olan Little Hintock korusunu bulamadığını, ama turist okurun bulduğunu söyleyerek latife yapar. Nicola Watson'a göre “Hardy'nin Wessex'i”ndeki gerçek ile kurmacanın belirsizliği yazarın topoğrafyayı dualist bir bakış açısıyla, başka bir deyişle hem gerçek hem kurmaca olarak görmesinin sonucudur (Watson, 2006:192).

Yuvaya Dönüş (1878) coğrafyanın işlevleri üzerine fikirler açısından çok zengin olmakla birlikte coğrafya ve insan ilişkisini yoğun bir biçimde işlemektedir. “Kadercilik” ya da “determinizm” felsefesini benimseyen yazar için coğrafya insan yaşamını ve kaderini belirleyen önemli bir öznedir ve romanda yer alan trajedide etkindir. İnsanın özgür iradesi ve kişiliğinin yanında coğrafya da yaşamında önemli bir rol oynar. Diğer bir deyişle, coğrafyanın romandaki kişilere etkileri ile bu kişilerin coğrafyayı algılamaları ve anlamlandırmaları onların yaşamlarını ve kaderlerini belirlemektedir. Bu durumda Hardy'de trajedi ya da determinizm, coğrafya ile onu anlamlandıran insanın etkileriyle ortaya çıkar. *Yuvaya Dönüş*'de romanın temel coğrafyası olan Egdon Fundalığı, başlı başına bir roman kişisi gibi görülebilir. Fundalık bir insan gibi betimlenmiştir: “Şimdi insan doğasıyla çok uyumlu bir yerd i - ne dehşet verici, nefret edilecek ne de cirkin addedilecek bir şey; ne sıradan, anlamsız, ne de evcildi; ancak, tıpkı

insan gibi ihmal edilmiş ve direnen; üstelik tuhaf bir biçimde değişmeyen karanlık yüzüyle devasa ve gizemliydi”² (Hardy, 1978:55). Anlatıcıya göre fundalığın, yalnızlığı ve trajediyi çağrıştıran boş ve yabancı görünümü, “yalnız bir yüz ifadesi” vardır (Hardy, 1978:55). Romanın ilk iki bölüm başlığında da vurgulandığı gibi insan ve coğrafya etkileşimi metnin odağı olacaktır. Birinci Kitabın ilk bölüm başlığında “Zamanın Pek Etkilemediği bir Yüz” (Hardy, 1978:53) benzetmesi ile “boş, değişmez ve kudretli” olarak betimlenen fundalık, ikinci bölüm başlığında “İnsanoğlu Dert ile El Ele Sahneye Çıkar” (Hardy, 1978:58) ifadesinde vurgulandığı üzere insanın sahneye çıkması ile hareket kazanır ve üretilir. Fundalık, anlatıcının ifadesi ile “beklemektedir” (Hardy, 1978:54); beklediği insanoğludur aynı zamanda. Yazarın kullandığı “sahne” imgesi, insan ve coğrafya arasındaki ilişkinin ve edebiyat ile coğrafya arasındaki ilginin etkileyici bir ifadesidir. “Sahne” imgesini, yazar Egdon coğrafyası için kullanmıştır. Romanda Egdon sahnesi her bir birey tarafından farklı biçimde algılanır. Coğrafyadaki bu kurmacaya ya da edebi unsur “sahne” imgesinde gizlidir. Roman kişileri, coğrafyada yaşam öykülerini oynamakta ya da öykülerini coğrafyaya yazmaktadır. Edebiyat, coğrafya ve insan yaşamının ortak yanı olan anlatı unsuru da daha romanın başında yazar tarafından vurgulanmakta ve baştan sona romana damgasını vurmaktadır. Anlatıcının belirttiği üzere fundalık ancak hava karardığında “gerçek **öyküsünü** söylediler” (Hardy, 1978:53). Fundalığın öyküsü ile orada yaşayanların öyküsü romanda karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Romanın ilk ve son bölümleri coğrafya ile insan öyküsü açısından ayrıca ilginçtir. İlk bölümde fundalığın öyküsü üzerinde durulurken, romanın son bölümünde Clym’in öyküsünden bahsedilir. Anlatıcının her iki durumdan söz ederken “öykü” sözcüğünü kullanması önemlidir. Romanın Birinci Kitabının ilk iki bölümünde görüldüğü gibi insanoğlunun öyküsü ya da sahneye çıkışı coğrafyaya -fundalığa- anlam katmakta ve onun hareketleri ön plana çıkmaktadır.

Thomas Hardy’nin coğrafya ve insan ilişkisi üzerine görüşleri doğa ile insan arasındaki ilişki hakkındaki fikirlerinde görülmektedir. Bu bağlamda yazarın 1877’de yazmış olduğu ve Florence Hardy (1994) tarafından *The Life of Thomas Hardy*’de aktarılan, insanın her ne kadar doğa karşısında güçsüz de olsa insan elinin coğrafyaya anlam kattığı düşüncesini vurguladığı şu sözleri çarpıcıdır: “Bir yerde insan tarafından yetiştirilen ya da yapılan bir nesne ya da bırakılan iz, kayıtsız Doğanın kurduğundan on kat değerlidir. Burada bulutlar, buğular ve dağlar bir eşikteki bocalamanın ya da el izinin yanında önemsizdir” (Hardy, 1994:153).

² Makale yazarının vurguları koyu puntıyla belirtilmektedir.

Romanda Egdon, fundalar, çalılar ve otlaklardan oluşan yabani, kasvetli ve sert bir coğrafyadır. Metinde coğrafyanın gücü açıkça vurgulanmaktadır. Ancak coğrafya da değişime tabidir. Aynı coğrafyada farklı kültürler farklı zamanlarda yaşamış, coğrafya fiziksel değişimler de geçirmiştir. Egdon'da Romalılardan kalma Anayol gibi farklı zamanların etkileri vardır. Sahnedeki roman kişilerinin o coğrafyadaki yolculukları ve hareketleri de bir yandan kaderlerini belirlerken öte yandan da coğrafyayı anlamlandıracaktır. Sahnedekilerden biri Blackbarrow tümseğine çıkan- romanın baş kadın kişisi- Eustacia Vye'dır. Eustacia için "gecenin kraliçesi" (Hardy, 1978:118) benzetmesi kullanılır. Eustacia, yöre halkının onun bulunduğu yere geldiğini görünce hemen oradan kaçar. Fundalığın yabancısı olan Eustacia için yaşadığı coğrafya bir yalnızlık, hüzünken yöre halkı için mutluluk ve birlik unsurudur, yuvadır. Şenlik ateşi yakarak ritüel bir kutlama için çalı demetleriyle yürüyen yöre halkının coğrafyaya bakışı ile Eustacia'nın bakışı zıtlık oluşturur.

Coğrafyayla uyum ya da uyumsuzluk ve coğrafya ile insan arasındaki etkileşim romanda başlı başına işlenen bir konudur. Roman kişileri coğrafyayla uyumlu olanlar ve uyumsuz olanlar olarak gruplandırılabilir. Coğrafya ile ilişkilerinin kaderlerini belirlediği söylenebilir. Fundalığın yerlisi olanların bu coğrafya ile uyum içinde olduğu görülür. Ancak, sonradan oraya yerleşenler ya durumu kabul edip uyum göstermişler ya da ona isyan etmişlerdir. Roman kişilerinin birbirleriyle ilişkileri de onların coğrafyayla ilişkileri ile koşuttur. Eustacia Vye için ise yaşadığı coğrafya bir zindandır. Eustacia bir deniz kasabası olan Budmouth'da yetişmiş, eğitilmiş bir kişidir. Geçimi dedesine bağlı olduğu için onunla yaşamak üzere Egdon'a gelmiştir. Hayattaki tüm arzusu lüks ve eğlenceli bir şehir hayatı sürmektir. Bu şehir de Paris'tir. Eustacia fundalıkta zamanını Paris'i düşleyerek geçirmektedir. Kurduğu kendi "düş coğrafyası"nda yaşar. Damon Wildeve de Eustacia gibi Budmouth'da yetişmiş, kentli bir mühendistir; ancak Egdon'da yaşamaya başlayınca bir han işletmecisi olur ve oraya yerleşir. Wildeve de bu coğrafyaya uyum sağlayamaz ve o da Eustacia gibi kentte yaşamayı yeğler. Eustacia ve Wildeve arasında eski bir gönül ilişkisi vardır ve aralarındaki ilişkinin nedeni büyük ölçüde aynı coğrafyadan gelmeleri ve şehirli olmalarıdır. Her ikisinin de kaderi coğrafya tarafından ve kendilerinin coğrafyayı algılaması ve onunla ilişkileri ile belirlenmiştir. Egdon'm sert coğrafi koşulları onların ölümüne neden olur. Ancak trajik sonları ya da kaderleri yalnız coğrafyanın etkisi ile gerçekleşmez; onların kişilik özellikleri, coğrafyaya başkaldırıları da bu sonu hazırlamıştır. Bu kişiler buldukları coğrafyada zaman doldurmakta, oysa fikren başka bir coğrafyada yaşamaktadırlar.

Romanın diğer başkişisi olan Clym Yeobright, diğer bir deyişle yuvaya dđnen yerli, doğma bđyđme Egdon'ludur. Ancak Budmouth, Londra ve Paris'te eğitim gđrmüřtđr. Anne tarafından Egdon'ın soylu ailelerindedir, bir papazın torunudur ve aynı zamanda bir çiftçinin oğludur. Clym, önceleri bulunduğu coğrafyaya isyan edip orayı terk eder ve şehir hayatı sürer. Bir süre Paris'te bir elmas işletmecisi olarak yaşar. Ancak yaşamını boş bulup yerlisi olduğu coğrafyadaki insanlara faydalı olabilmek, onları eğitmek arzusu ile Egdon'a kesin dđnüş yapar. Clym'in çocukluğu kır yaşamı ve Egdon coğrafyası ile iç içe geçmiştir ve bu yüzden fundalık onun için yuvadır. Clym'in varlığı ile o coğrafya bir bütündür. Clym, Egdon'a dđndüğünde Eustacia ile karşılaşır ve aralarında bir gönül ilişkisi başlar. Bu ilişkide de gidişatı coğrafya belirler. Eustacia daha Clym'i gđrmeden Paris dđřünü gerçekteşirme aracı olarak Clym'i bir kurtarıcı olarak gđrür ve onunla Paris'te renkli ve ayrıcalıklı bir hayat sürme umuduyla evlenir. Fakat Clym de, Eustacia'nın tam tersine, öyle bir hayattan uzak durmak ister. Clym, kır yaşamını tercih ettiği için Egdon'a dđnmüş ve Paris'e dđnmeyi dđřünmemektedir. Clym'in Eustacia ile evlenme nedeni, genç kadının da eğitimi olması ve yöre halkını eğitme amacıyla açacağı okulda öğretmen olarak kendisine yardımcı olacağını dđřünmesidir. Bu evlilik başarısız olur. Her iki bireyin yaşamı da trajedi ile sonuçlanır. Çünkü farklı coğrafyalara bağlıdırlar. Ne Eustacia fundalıkta yaşamaya razı olacaktır, ne de Clym Paris'e geri dđnmeye. Ayrıca Eustacia için coğrafya ile uyumsuzluk trajik olur Aslında Clym için de coğrafyaya dđnüş ve yeniden uyum trajiktir, çünkü o da eğitimi ve belki de kısmen şehirli olduğu için tam bir uyum sağlayamaz. Clym'in annesi, Bayan Yeobright da önceden coğrafya ile uyumsuz olup fundalıkta Egdon'ın yerlisi bir çiftçi olan eşinden dolayı fundalıkta yaşamak zorunda kalmış birisidir. Bayan Yeobright'ın da önceleri Eustacia gibi yüksek idealleri vardır, ama zamanla coğrafyaya uyum sağlamıştır. Ancak yine de kendisini yöre halkından üstün görmekte ve onlarla pek görüşmemektedir. Bayan Yeobright oğlunun Egdon'a dđnüşünü anlayamaz, çünkü o yüksek ideallerini ve ideal yaşam biçimini Clym'de gerçekteşirmiştir.

Clym'in teyzesinin kızı ve doğma bđyđme Egdon'lı olan Thomasin Yeobright ise coğrafya ile uyumlu kişilerdendir. Thomasin coğrafya ile bir bütündür, orayı bir yuva olarak gđrmektedir. Ancak Wildeve ile evliliği onun için trajik olur. Evlenmeden önce Wildeve'in arzusu kentte yaşamaktır, fakat Thomasin Egdon'dan ayrılmaz. Her ikisinin de yerlisi olduğu coğrafyaya bağlılıkları bu ilişkinin başarısızlığına neden olur. Diggory Venn koyun boyacıdır ve mesleğinden dolayı "kırmızı adam" olarak adlandırılır. Venn önceleri mandıracılık yapmış ve fundalıkla uyumlu bir ilişki içine girmiştir. Ancak Thomasin tarafından reddedilince hayata ve coğrafyaya

küser. Ardından boyacılık işine girer, gezgin bir hayat sürer ve Egdon'a pek uğramaz. Ancak başka bir yerde yeniden karşılaştığı Thomasin'a yardım etmek üzere yeniden Egdon'a döner ve onun koruyucusu olma rolünü üstlenir. Venn de aslında coğrafya ile bir bütündür ve romanın sonunda da Thomasin ile evlenerek eski mesleğine ve yuvası olan coğrafyaya dönüş yapacaktır.

Hem Clym-Eustacia hem de Thomasin-Wildeve ilişkisi coğrafi nedenlerle başarısız ve trajiktir. Eustacia başlıca roman kişilerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde önemli bir etkidir. Clym'in annesiyle ilişkisinde ve Thomasin - Wildeve ilişkisinde Eustacia bir engel oluşturur.

Coğrafya, roman kişilerinin yaşamını birincil düzeyde etkilemektedir. Fundalığın kısıtlı, sert, yabancı yaşantısı kişileri etkilemektedir ve onların kaderlerini belirlemektedir. İnsanlar zor koşullarda yaşam sürmektedirler. Bu durum yöre halkını oluşturan çiftçilerin yaşamında görülür. Coğrafyadaki yolculuklar ya da hareketlerde bu zorluk pekiştirilir. Egdon coğrafyası engebeli, elverişsiz bir arazidir ve iklimi serttir. Bayan Yeobright'ın, Eustacia'nın ve Wildeve'in ölümleri kısmen coğrafi koşullardan kaynaklanır. Bayan Wildeve çok sıcak bir yaz günü kilometrelerce yürüyerek oğlunun evine onunla ve geliniyle barışmak üzere yolculuğa çıkar ve bir yılanın sokmasıyla sonunda coğrafyaya yenilir. Eustacia ve Wildeve fırtınalı bir gecede, bu coğrafyadan kaçmak için yolculuğa çıkarlar ve her ikisi de bir ırmakta boğulur.

Coğrafya ile kader ilişkisi romanın genelinde yol ve yolculuk motifleriyle ifade edilmektedir. Roman kişilerinin gerçek anlamda izledikleri yol ya da güzergâh ile hayattaki tercihleri paraleldir. Çıkılan yol kaddedir. Clym'in tercihi de seçtiği yol da zordur. Eustacia ile evlenmek ve öğretmenlik tercihi Clym için zordur. Clym bu tercihinin annesinin evini terk edip, başka bir yerde, bir kulübede yaşayarak gerçekleştirecektir ve öğretmenlik hayalini gerçekleştirmek için uzun ve yoğun bir çalışma sürecinden geçmesi gerekecektir. Clym'in kaderini belirleyecek ve trajediye yol açacak olan bu tercih, çıktığı yolculuğun zorluğunda da görülür. Gitgide sağlığı kötüye gidecektir. Anlatıcı Clym'in tercihinin ve çıktığı yolculuğu şöyle yorumlar: "On millik bir **yürüyüşten** sonra eve vardığında ıslanmış ve bitkindi. Bu pek de umut verici bir **başlangıç** değildi; fakat o **yolunu** seçmişti ve vazgeçmeyecekti" (Hardy, 1978:269). Romanda, yürümek ile kader ya da yaşamı anlamlandırma arasında ilgi kurulmaktadır. Coğrafyadaki bu hareketler fundalığıtakilerin yaşamını belirler. Clym kararlıdır ve tuttuğu yol kadedir. Yol ile kader arasındaki bağ Üçüncü Kitap, üçüncü bölümde Bayan Yeobright'ın oğluyla olan konuşmasında görülür. Clym Eustacia'yı görmek için gizlice Mistover'a gitmiştir.

Döndüğünde annesi oraya gittiğini öğrenince tedirgin olur, çünkü Eustacia ile evlenmenin Clym için felaket olacağını ve geleceğine mal olacağını düşünür. Clym'e şöyle der: “ ‘Oraya gidersen, Eustacia Vye ile karşılaşırısın’ ” (Hardy, 1978:246).

Romanda coğrafyanın fiziksel olarak da insan tarafından biçimlendirildiği ya da üretildiği görülür. Egdon fundalığının tarıma elverişsiz de olsa bazı kesimlerinin insan çabası ile elverişli hale getirildiği anlatılmaktadır. Wildevé'in bahçesinin uzun süren bir çaba sonucunda tarıma uygun hale getirilmesi bunun bir örneğidir.

Görülmektedir ki coğrafyanın roman kişileri ile ilişkisi tek yönlü değildir. İnsanlar da coğrafyayı farklı biçimlerde anlamlandırarak hayatlarını belirlemektedirler. Kimileri yaşadıkları yeri yuva olarak görür, kimileri zindan; bu bakışları ya da kurdukları düş coğrafyaları ile yaşadıkları coğrafya, ya da yerlisi oldukları coğrafya ile yaşadıkları coğrafya arasındaki zıtlık kaderlerini belirler. Eustacia, Clym'e ona zindan olan Egdon'da yaşamak istemediğini ve o coğrafyada her şeyin ters olduğunu söylediğinde Clym bu tersliğin coğrafyadan kaynaklanmadığını, sorunun kendilerinde aranması gerektiğini söyler. Böylelikle bireyin coğrafyayı algılaması hayatını belirlemektedir. Bu durum romandaki iki başlıca mekânda, Mistover ve Blooms-End isimlerinde de görülebilir. Yeobrightlar Blooms-End'de, Vyelar ise Mistover'da yaşarlar. Bu iki mekân topoğrafik olarak karşıtlık oluşturur ve iki yer arasındaki yolculuklar romanda belirleyicidir. Blooms-End ismi “tomurcuklar bölgesi” ya da “tomurcukların tükendiği yer” anlamlarını taşıyabilir. Diğer taraftan roman kişilerinin yaşamıyla ilişkilendirildiğinde, “umudun yeşerdiği” ya da “umudun bittiği” yer anlamlarına gelebilir. Aynı şekilde Mistover ismi “buğulanmak” ve “buğunun bitmesi” anlamlarını taşıyabilir. Roman kişilerinin yaşamıyla ilişkilendirildiğinde ise bu yerler olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklenebilir. Görülmektedir ki aynı coğrafya farklı kişiler tarafından çok farklı algılanabilmekte ya da anlamlandırılabilir.

John Barrell “Geographies of Hardy's Wessex” başlıklı makalesinde tarım işçilerinin hareket kazanması ve coğrafi ufkun genişlemesi ile zihinsel ufkun da genişlediği görüşünü esas alırken, Hardy'nin romanlarındaki “özel coğrafyalar” ile ilgilenir. Barrell, Hardy'nin romanlarında uzamların roman kişileri, yazar ve okurun “özel” coğrafi algılarıyla kurulduğu görüşünden yola çıkar. Barrell, *Yuvaya Dönüş* 'te coğrafya ya da yer bilgisinin duyularla edinilen, özel ve fundalıkta yaşayanlara özgü, yerel olduğunu söyler ve romanda kurgulanan yerel coğrafya ve yerel bilinç ile geniş coğrafya ve geniş zihinsel ufuk arasındaki zıtlığın bir izlek oluşturduğu fikrini tartışır. Eustacia'nın geniş, “teleskopik” coğrafi algısı ile zihinsel ufkunun Clym'in

yerel, “miyopik” coğrafi perspektifi ve zihinsel ufku arasındaki zıtlık bunun örneğidir. Clym ve diğer yerliler için fundalık “doğa” iken, Eustacia ve diğer yabancılar için “manzara”dır. Barrell’a göre anlatıcı ile okurun geniş coğrafya algısı, karakterlerin yerel algısından ayrılır ve bu farklılık karakterler ile okur arasında yabancılaşmaya neden olur (Barrel, 1998).

Hardy'nin “yöresel” değil evrensel bir romancı olduğunu düşünen Raymond Williams *The Country and the City* (Kır ve Kent) adlı kitabında asıl Hardy memleketinin Wessex değil, değişim ile gelenek arasındaki “sınır” olduğunu söyler. Hardy'nin romanlarının özellikle ondokuzuncu yüzyılda tarım işçilerinde görülen toplumsal devinim ile değişmekte olan kırsal ile değişimin sınırında mücadele eden insanlarla ilgili olduğunu düşünür. Williams'a göre “yuvaya dönüş” durumunda iki farklı yaşam arasında kalma ve tercih zorluğu söz konusudur ve bu romanda Clym'in durumu bunun örneğidir (Williams, 1973:197-214).

John Barrell gibi öznel topoğrafyalar ile ilgilenen Hillis Miller *Topographies* (Topoğrafyalar) adlı kitabında manzaranın kendi başına ve evvelden varolmadığını, insan yaşamı ile anlamlandığını düşünür. Miller'a göre manzara ve insan yaşamı ya da manzara ile roman aynı anda birbirinin içinde ve dışındadır, neden olan ve olunandır. Miller, Hardy'de hem manzara hem de öykünün bir “figür” olarak işlev gördüğünü ve romanın topoğrafyasının “konumlandırıl(a)mayan” (“atopical”)’a yöneldiğini düşünür. Romanda “topoğrafya”nın ve “toponomi” (yer adlandırması)’nin konumlandırılmayanı gizlediğini ileri sürer ve Hardy'nin romanlarındaki bu durum ile yazarın insan durumuna bakışı arasında paralellik kurar (Miller, 1995:1-56).

Romanda “yuva” kavramı öne çıkmaktadır. *Yuvaya Dönüş*'de coğrafyayı yuva olarak görenler ile ona yabancı olanlar arasında zıtlık kurulmaktadır. Onu yuva olarak görenler daha çok doğuştan oralı olan, çocukluğu orada geçmiş kişilerdir. Yuva, Eustacia ve Wildeve için kent ya da Budmouth iken, Clym ve yörenin yerlileri için Egdon ya da kırdır. Egdon, Eustacia ve Wildeve için zindandır. Oysa Clym için yuvadır. Fundalık Clym'e adeta bir kabuk olur, coğrafyanın rengi ya da bedeni Clym'in bedeninden ayrılamaz. Egdon Fundalığı yuva olduğu için Clym oraya geri döner. Clym'in yuvaya dönüşü, Bachelard'daki ‘kaybedilmiş mahremiyete dönüş’ tür; iç dünyasına, benliğine, değerlerine geri dönüştür.

Romanda coğrafya sevgisi ile insan sevgisi arasında bir koşutluk bulunduğu sezdirilmektedir. Kişilerin coğrafyaya olan bakışları insanlarla olan iletişimlerine de yansır. Coğrafyayı bir yuva olarak görenler toplumla da uyumludur. Bu kişiler daha çok doğuştan oraya ait olan kişilerdir. Evlilikte kurulan yuvanın başarısı da coğrafyanın yuva olarak görülmesi ile

ilintilidir. Egdon'ı zindan olarak gören ya da orada sadece vakit öldüren kişiler toplumdandır da soyutlamışlardır kendilerini. Coğrafyanın verdiği güven duygusu kişinin başkalarına sevgi vermesini sağlar. Eustacia ve Wildevé'in evlilikleri ve yöre halkı ile iletişimleri başarısızdır. Her ikisi de bir yuva kuramazlar. Evlendikleri Clym ve Thomasın'ın Egdon'ı bir yuva olarak görürken Eustacia ile Wildevé'in aynı coğrafyada rahatsızlıkları bu evliliklerde yuva kuramamalarına neden olur. Romanın başlarında anlatıcı, Eustacia'nın fundalığa bakışını aktarırken evlilik imgesini kullanır. Coğrafyayı anlamak sevgiliyi ya da o coğrafyadaki başka insanları anlamaktır. Bu sözler ileride gerçekleşecek evliliğe de bir göndermedir: "Fundalıkta onu anlamaya çalışmadan yaşamak, dilini bilmeden bir yabancıyla evlenmek gibidir. Eustacia fundalığın ince güzelliklerinden yoksundu: o yalnızca onun buğusunu yakalamıştı" (Hardy, 1978:123). Coğrafyayı anlamak istemeyen Eustacia Clym'i de anlamadan sevecek ve onunla evlenecektir.

Yuvaya Dönüş, coğrafya ve edebiyatta ortak olan metinsellik ya da öyküsellik unsurunun kullanılması açısından da ilginçtir. Yazarın coğrafya ile edebiyat arasındaki etkileşimi bilinçli olarak romanda yansıttığı söylenebilir. Bu, coğrafyadaki ve edebiyattaki yazma ve kurmaca eylemlerinde görülür. Egdon coğrafyasında roman kişilerinin yaşamı kurgulanır, coğrafyaya yazılır ve roman metni bu kurmacayı yeniden yazar. Roman kişileri fundalığa bakıp düşünceye dalar ve düşüncelerini ve duygularını coğrafya aracılığı ile ifade ederler. Coğrafyanın yüzü insanların yüzüdür. Roman kişilerinin ruh halleri de fundalığa yansır. Romanın sonunda Clym fundalığa baktığında adeta bir öykü okumaktadır: "Sıklıkla fundalıkta yürüyüşler yapardı ve böyle zamanlarda geçmişin elinin gölgesi onu sımsıkı kavrayıp ona **öyküsünü** dinletiyordu." (Hardy, 1978:449) Coğrafyanın insan yaşamını ve zihnini biçimlendirdiği, bir metin sağladığı söylenebilir. Roman kişileri zihinlerini coğrafyada biçimlendirirler. Üçüncü Kitabın ilk bölümünün başlığı olan "Aklım Benim için Bir Krallıktır" (Hardy, 1978:225) ifadesinde görüldüğü gibi akıl romanda coğrafi bir terim ile de ifade edilmektedir. Zihnin topoğrafyası coğrafyada dile gelmektedir. Üçüncü Kitabın yedinci bölümünde Bayan Yeobright fundalığa bakarak oğlu ile gelininin gerçekleşmekte olan evlilik törenini hayal eder. Onların bulunduğu uzamı zihninde üretir: Fundalık Bayan Yeobright'ın kurguladığı metne adeta bir çerçeve sağlar. Yine sahne imgesi kullanılmıştır. Anlatıcı bu ilintiyi şu şekilde kurar: "Bir iki mil ötede hazırlıkları yapılmakta olan aile **dramı** gözlerinde, önünde **oynanırmişçesine** canlıydı. O **görüntüyü** aklından atmaya çalıştı ve bahçede yürümeye başladı; ancak gözleri arada sırada Mistover yöresinin kilisesinin yönünü aradı ve **düşgücü** heyecanla kendisiyle binayı ayıran tepeleri aştı geçti" (Hardy, 1978:275). Bu durum

uzamın zihinde üretilmesini de gösterir. Kilometrelerce uzaktaki bir uzam bu evliliğe karşı olan Bayan Yeobright'ın gözüyle, onun bakış açısıyla şekillenmektedir.

Hardy romana kurmaca Egdon coğrafyasının bir haritasını eklemekle kalmamış, aynı zamanda romanı bir harita gibi düzenlemiştir. Roman altı ana bölümden ve alt bölümlerden oluşmaktadır ve her bölüm başlığında yazar okuru bir yolculuğa çıkarmakta, ona bir harita sunmaktadır. Yazar, bölüm başlıkları, “Önsöz”, fundalığın topoğrafya haritası, son anabölüm olan ve roman **kişilerinin** en son durum ve izledikleri “yolu” ele alan “Aftercourses” (Sonrası) ile okura yol göstermektedir.

Sonuç olarak, coğrafya ve edebiyat karşılıklı bir üretime dayanır. Bu etkileşimi bilinçli olarak romanlarında ele alan Thomas Hardy coğrafyaya, coğrafya biliminin on dokuzuncu yüzyıldaki gelişimi ile aynı doğrultuda yaklaşır ve hatta günümüz coğrafya kuramlarına da ışık tutar. Hardy'de coğrafya, yeryüzü ya da topoğrafya betimlemelerinin yanı sıra eleştirel ve felsefi bir işlev kazanır. Yazarın romanlarında coğrafya, on dokuzuncu yüzyıl coğrafyacılarında görüldüğü gibi konumlandırma ve betimlemenin ötesinde yorumlama, inceleme, açıklamaya dayanır ve disiplinler arası bir nitelik taşır. Bu romanlarda coğrafya ve insan ilişkisinde Doğalcılık felsefesi belirleyicidir. Hardy adeta bir coğrafyacı yazar görünümündedir. Bir başka deyişle, bu çalışmada incelenen romanda betimlediği kurmaca fundalık haritası, coğrafya ve doğaya felsefi bakışı, romanın yapısal ve metinsel tasarımında kullandığı coğrafi unsurlar ile Hardy bir coğrafyacı kimliğine bürünmektedir. Roman, coğrafyadaki öyküsel unsurlar ve roman metnindeki coğrafi ve uzamsal unsurlar ile edebiyat ve coğrafya arasındaki etkileşim açısından ayrıca önemlidir. *Yuvaya Dönüş*'te görüldüğü üzere konusu insan olan coğrafya ile edebiyat metinleri yakından ilişkili ve etkileşim içindedir. Coğrafya insan yaşamını üretirken edebi üretime katkıda bulunmuş, edebiyat da coğrafyaya hayat ve şekil vermiştir. Bu etkileşimi izlek ve üslup olarak romanlarına yansıtan Thomas Hardy, coğrafyanın insan yaşamındaki önemini çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- BACHELARD, Gaston. (1964). *The Poetics of Space*. (Trans. Maria Jolas). New York: The Orion Press.
- BARRELL, John. (1998). “Geographies of Hardy's Wessex”. In *The Regional Novel in Britain and Ireland, 1800-1990*. (Ed. K.D.M. Snell). (99-118). Cambridge: Cambridge University Press.
- BRADBURY, Malcolm. (1996). “Introduction”. In *The Atlas of Literature*. (Ed. Malcolm Bradbury) (8-9). London: De Agostini Editions Ltd.

- DE CERTEAU, Michel. (1988). *The Practice of Everyday Life*. (Trans. Steven Rendall). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- HARDY, Florence. (1994). *The Life of Thomas Hardy*. London: Studio Editions Ltd.
- HARDY, Thomas. (1978). *The Return of the Native*. Middlesex: Penguin Books.
- HARDY, Thomas. (1988). *Yuvaya Dönüş*. (Çev. Evin Noyan). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- HARDY, Thomas. (1994). "Preface". In *Far from the Madding Crowd*. (v-vii). London: Penguin Books.
- HAWKINS, Desmond. (2000). "Wessex". In *Oxford Reader's Companion to Hardy*. (Ed. Norman Page). (461-465). New York: Oxford University Press.
- HUBBARD, Phil, Rob Kitchin and Gill Valentine. (2004). "Editors' Introduction". In *Key Thinkers on Space and Place*. (Ed. Phil Hubbard, Rob Kitchin ve Gill Valentine). (1-15). London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications Ltd.
- LEFEBVRE, Henri. (2001). *The Production of Space*. (Trans. Donald Nicholson-Smith). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- MASSEY, Doreen. (2005). *For Space*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- MICHIE, Helena ve Ronald R. Thomas. (2003). "Introduction". In *Nineteenth-Century Geographies: The Transformation of Space From the Victorian Age to the American Century*. (Ed. Helena Michie ve Ronald R. Thomas). (1-20). New Brunswick, New Jersey, London: Rutgers University Press.
- MILLER, Hillis J. (1995). *Topographies*. Stanford: Stanford University Press.
- SKEAT, Walter W. (1963). *An Etymological Dictionary of the English Language*. London: Oxford University Press.
- WATSON, Nicola J. (2006). *The Literary Tourist: Readers and Places in Romantic and Victorian Britain*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- WILLIAMS, Raymond. (1973). *The Country and the City*. New York: Oxford University Press.